

Lagrådsremiss

Advokaters vittnesplikt, m.m.

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 4 februari 2010

Beatrice Ask

Helena Swenzén
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen behandlas frågor om advokaters vittnesplikt, återbetalningsskyldighet i straffrättsliga förfaranden och den frist inom vilken huvudförhandling med häktad ska hållas sedan åtal väckts.

Sedan rättegångsbalkens tillkomst har vittnesplikten för bl.a. advokater som inte är försvarare och deras biträden varit huvudsakligen begränsad till att avse vittnesmål i mål om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. År 1998 utvidgades vittnesplikten för dessa grupper till att avse även vissa brott mot underåriga och år 2006 utvidgades den till att avse bl.a. brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. Avsikten var dock att dessa två reformer endast skulle omfatta personal inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten. Regeringen föreslår därför att vittnesplikten för advokater som inte är försvarare och deras biträden återställs till vad som gällde före år 1998.

Om en misstänkt godkänner ett strafföreläggande saknas förutsättningar att besluta om återbetalning till staten för kostnader för försvarare. En tilltalad som döms för brott av domstol kan däremot bli återbetalningsskyldig för försvararkostnader. Avsikten har aldrig varit att den som godkänner ett strafföreläggande ska behandlas annorlunda än den som döms för brott av domstol. Regeringen föreslår därför att även en misstänkt som godkänner ett strafföreläggande ska kunna bli återbetalningsskyldig. Enligt förslaget ska ett beslut om återbetalningsskyldighet fattas av den domstol som förordnat försvararen.

Urinprovstagning har blivit en allt vanligare metod för att undersöka om en misstänkt har använt narkotika. Det är enligt nuvarande regler inte möjligt att på motsvarande sätt som för blodprovstagning och

blodundersökning besluta att den som döms för brott eller godkänner ett strafföreläggande ska återbetala kostnader för urinprovstagning och urinundersökning. Regeringen föreslår att återbetalningsskyldigheten för statens kostnader utvidgas till att avse även urinprovstagning och urinundersökning.

När den tilltalade i ett brottmål är anhållen eller häktad ska huvudförhandling i tingsrätten normalt hållas inom en vecka från den dag då åtalet väcktes. Med hänsyn bl.a. till att den korta fristen ofta medför problem att planera in och kalla berörda till huvudförhandlingen samt inte sällan leder till att offentliga försvarare, målsägandebiträden och åklagare måste bytas ut, finns behov av en mer flexibel ordning. Den nu gällande tidsfristen om en vecka leder även till att redan utsatta huvudförhandlingar i vissa fall måste ställas in för att möjliggöra handläggningen av mål med frihetsberövade. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att huvudförhandlingen i mål med frihetsberövade i tingsrätt ska påbörjas snarast och senast inom två veckor.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2010.

Innehållsförteckning

1	Beslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	11
3	Ärendet och dess beredning	12
4	Vittnesplikten för advokater	12
4.1	Nuvarande ordning	12
4.2	Överväganden och förslag	14
5	Återbetalningsskyldighet för försvararkostnader vid godkänt strafföreläggande	15
5.1	Nuvarande ordning	15
5.2	Överväganden och förslag	16
6	Återbetalningsskyldighet för kostnader för urinprov	20
6.1	Nuvarande ordning	20
6.2	Överväganden och förslag	20
7	Förlängd frist för huvudförhandling i mål med frihetsberövade vid tingsrätt	22
7.1	Bakgrund	22
7.2	Nuvarande ordning	23
7.3	Överväganden och förslag	23
8	Ikraftträdande m.m.	28
9	Ekonomiska konsekvenser	29
10	Författningskommentar	31
10.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	31
10.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	35
Bilaga 1	Sammanfattningen av promemorian Återbetalningsskyldighet i straffrättsliga förfaranden, m.m (Ds 2009:29)	37
Bilaga 2	Lagförslagen i promemorian Återbetalningsskyldighet i straffrättsliga förfaranden, m.m. (Ds 2009:29)	38
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	45

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 31 kap. 1 §, 36 kap. 5 §, 45 kap. 14 §, 47 kap. 22 §, 48 kap. 2 §
och 53 kap. 2 § ska ha följande lydelse,
dels att det i balken ska införas en ny paragraf, 31 kap. 9 a §, av
följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 kap.

1 §¹

Döms den tilltalade för brottet i ett mål där åklagaren för talan, *skall* den tilltalade ersätta staten vad som *enligt rättens beslut* betalats av allmänna medel i ersättning till försvarare. *Han skall* också ersätta staten för kostnaden att hämta honom till rätten och för sådan kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser *den tilltalade* och som har gjorts för utredning om brottet.

Ersättningsskyldigheten omfattar dock inte kostnader, som inte skäligen varit motiverade för utredningen, eller kostnader, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av någon annan än den tilltalade, hans ombud eller försvarare som utsetts av honom.

Den tilltalade är inte i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera av kostnaden för försvararen än vad han skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift vid rättshjälpslagens (1996:1619).

Döms den tilltalade för brottet i ett mål där åklagaren för talan, *ska* den tilltalade ersätta staten *för* vad som betalats av allmänna medel i ersättning till försvarare. *Den tilltalade ska* också ersätta staten för kostnaden att hämta honom *eller henne* till rätten och för sådan kostnad för blodprovstagning, blodundersökning, *urinprovstagning och urinundersökning* som avser *honom eller henne* och som har gjorts för utredning om brottet.

Ersättningsskyldigheten omfattar dock inte kostnader, som inte skäligen varit motiverade för utredningen, eller kostnader, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av någon annan än den tilltalade, hans *eller hennes* ombud eller försvarare som utsetts av honom *eller henne*.

Den tilltalade är inte i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera av kostnaden för försvararen än vad han *eller hon* skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift vid rättshjälpslagens (1996:1619).

¹ Senaste lydelse 1996:1624.

Vad som sägs i den lagen om kostnad för rättshjälpsbiträde gäller i stället kostnad för offentlig försvarare.

Vad den tilltalade *skall* betala får jämkas eller efterges, om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, *skall* ersättningsskyldighet inte åläggas.

Vad den tilltalade *ska* betala får jämkas eller efterges, om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans *eller hennes* personliga och ekonomiska förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, *ska* ersättningsskyldighet inte åläggas.

9 a §

Har ett strafföreläggande enligt 48 kap. 3 § andra stycket trätt i stället för åtal och har den misstänkte godkänt strafföreläggandet, tillämpas 1 och 4–7 §§ i fråga om kostnad som staten haft för en offentlig försvarare som varit förordnad för den misstänkte.

Frågan om ersättning för sådan kostnad som avses i första stycket prövas av den domstol som förordnat den offentliga försvararen.

36 kap.

5 §²

Den som till följd av 15 kap. 1 eller 2 §, 16 kap. 1 § eller 18 kap. 5, 6 eller 7 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller någon bestämmelse, till vilken det hänvisas i något av dessa lagrum, inte får lämna en uppgift får inte höras som vittne om uppgiften utan att den myndighet, i vars verksamhet uppgiften har inhämtats, har gett sitt tillstånd.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning har anförtrotts dem eller som de i samband därmed har erfärit, endast om det är medgivet i lag eller den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån sekretessen gäller samtycker till det.

² Senaste lydelse 2009:401.

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtrots dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Utan hinder av vad som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. andra än försvarare i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och

2. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Den som är präst inom ett trossamfund eller den som i ett sådant samfund har motsvarande ställning får inte höras som vittne om något som han eller hon har erfarit under bikt eller enskild själavård.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen får höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i nämnda paragrafer.

Om någon enligt vad som sägs i denna paragraf inte får höras som vittne om ett visst förhållande, får vittnesförhör inte heller äga rum med den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning.

Utan hinder av vad som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. *advokater och deras biträden, dock ej försvarare, i mål angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,*

2. andra än försvarare och advokater samt deras biträden i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och

3. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

45 kap.

14 §³

Rätten *skall* bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken, som får avgöras särskilt, får huvudförhandling sättas ut, trots att målet i övrigt inte är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, *skall* huvudförhandling hållas inom en vecka från den dag,

Rätten *ska* bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken som får avgöras särskilt får huvudförhandling sättas ut, trots att målet i övrigt inte är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, *ska* huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två

³ Senaste lydelse 2001:235.

då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, *skall* tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *skall* huvudförhandling *hållas* inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, *skall* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

veckor från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, *ska* tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, *ska* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

47 kap. 22 §⁴

Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Är den tilltalade häktad, *skall* *huvudförhandlingen hållas* inom *en vecka* från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *skall* huvudförhandling *hållas* inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, *skall* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

Är den tilltalade häktad, *ska* *huvudförhandling påbörjas snarast och senast* inom *två veckor* från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han *eller hon* häktats därefter, från dagen för hans *eller hennes* häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, *ska* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

⁴ Senaste lydelse 2000:172.

48 kap.

2 §⁵

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda. Under förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad som bestämts enligt 14 §.

Är brott förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, *skall* också denna föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad tillämpas bestämmelserna om särskild rättsverkan.

Är brott förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, *ska* också denna föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning, blodundersökning, *urinprovstagning och urinundersökning* som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad tillämpas bestämmelserna om särskild rättsverkan.

Är brott förenat med företagsbot *skall* också denna genom strafföreläggande föreläggas den misstänkte till godkännande.

Är brott förenat med företagsbot *ska* också denna genom strafföreläggande föreläggas den misstänkte till godkännande.

53 kap.

2 §⁶

I brottmål som *skall* tas upp omedelbart av en hovrätt, tillämpas bestämmelserna om rättegången vid tingsrätt i 45–47 kap. med följande avvikelser:

1. Hovrätten får inte uppdra åt åklagaren att utfärda stämning.
2. Hovrätten *skall* i stämningen förelägga den tilltalade att svara skriftligen inom en viss tid. Hovrätten *skall* sända över svarskrivelsen till åklagaren. Om det

I brottmål som *ska* tas upp omedelbart av en hovrätt, tillämpas bestämmelserna om rättegången vid tingsrätt i 45–47 kap. med följande avvikelser:

2. Hovrätten *ska* i stämningen förelägga den tilltalade att svara skriftligen inom en viss tid. Hovrätten *ska* sända över svarskrivelsen till åklagaren. Om det

⁵ Senaste lydelse 2006:284.

⁶ Senaste lydelse 1994:1034.

behövs får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig.

3. I stället för den tid om en vecka som gäller enligt 45 kap. 14 §, 46 kap. 11 § och 47 kap. 22 § för hållande av huvudförhandling i vissa fall skall en tid om två veckor gälla.

4. Om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter, får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling. I sådant fall tillämpas 51 kap. 14 §.

behövs får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och bestämma i vilket avseende parten ska yttra sig.

3. Är den tilltalade häktad, får ett uppehåll i huvudförhandlingen inte göras i mer än två veckor, om inte på grund av särskilda omständigheter ett längre uppehåll är nödvändigt.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

2. För urinprov som tagits före ikraftträdandet gäller 31 kap. 1 § och 48 kap. 2 § i sin äldre lydelse.

3. För kostnader för offentlig försvarare som förordnats före ikraftträdandet tillämpas inte 31 kap. 9 a §.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

29 §⁷

Mål mot den som inte har fyllt tjugooett år *skall* alltid behandlas skyndsamt.

Väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, *skall* de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad. *I stället för den tid om en vecka, som i 45 kap. 14 § rättegångsbalken är föreskriven för hållande av huvudförhandling, skall gälla en tid om två veckor.*

Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 28 §, *skall* nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet föranleder det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Mål mot den som inte har fyllt tjugooett år *ska* alltid behandlas skyndsamt.

Väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, *ska* de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad.

Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 28 §, *ska* nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet föranleder det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

⁷ Senaste lydelse 1994:1760.

3 Ärendet och dess beredning

Rikspolisstyrelsen föreslog i en skrivelse, som gavs in till Justitiedepartementet i december 1996, att en bestämmelse om återbetalning av kostnaden för urinprov skulle införas i rättegångsbalken. Rikspolisstyrelsen menade att det var både principiellt och statsfinansiellt angeläget att den som döms för brott eller godkänner ett strafföreläggande som regel ska återbetala kostnader för urinprovstagning (dnr Ju1996/4705/DOM). Vidare har i skrivelser till Justitiedepartementet (dnr Ju2005/7998/DOM och Ju2008/7449/DOM) föreslagits att återbetalningsskyldigheten för kostnader för offentlig försvarare bör utvidgas till att avse även den som godkänner ett strafföreläggande.

I en framställan från lagmännen i Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt och Södertörns tingsrätt, som kom in till Justitiedepartementet i juni 2007 (dnr Ju2007/6065/DOM), föreslogs att tidsfristen att hålla huvudförhandling i mål med häktade skulle förlängas till två veckor.

Sveriges advokatsamfund har i en framställning, som kom in till Justitiedepartementet i december 2007, begärt att advokaters vittnesplikt återställs genom att den s.k. genombrottsregeln i 36 kap. 5 § fjärde stycket rättegångsbalken återgår till att gälla för brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år avseende advokater som inte är försvarare (dnr Ju2007/11110/DOM).

Med anledning av ovan angivna framställningar har promemorian Återbetalningsskyldighet i straffrättsliga förfaranden, m.m. (Ds 2009:29) utarbetats inom Justitiedepartementet. I promemorian lämnas förslag till förändringar av regler om återbetalningsskyldighet i straffrättsliga förfaranden, advokaters vittnesplikt och den frist inom vilken huvudförhandling med häktad ska hållas sedan åtal har väckts. Promemorians sammanfattning och lagförslag finns i *bilagorna 1 och 2*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttranden har gjorts inom Justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr Ju2009/5684/DOM).

I denna lagrådsremiss behandlas förslagen i promemorian.

4 Vittnesplikten för advokater

4.1 Nuvarande ordning

Det är en allmän medborgerlig plikt att inställa sig som vittne vid domstol och där avlägga vittnesmål. Vissa yrkeskategorier har dock tystnadsplikt i fråga om uppgifter som de erfärit i sin yrkesutövning. För advokater finns regler om tystnadsplikt i rättegångsbalken (8 kap. 4 § första stycket). För statligt och kommunalt anställda, bl.a. hälso- och

sjukvårdspersonal i offentlig tjänst, finns motsvarande regler i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Normalt får tystnadsplikten ge vika för vittnesplikten.

I rättegångsbalken uppställs vissa begränsningar i vittnesplikten genom det s.k. frågeförbudet (36 kap. 5 §). Frågeförbudet omfattade ursprungligen – härvid bortses från vissa statsanställda – advokater, läkare, barnmorskor samt deras biträden. Numera omfattas även tandläkare, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen, sjuksköterskor, psykologer och psykoterapeuter samt deras biträden av frågeförbudet. Dessa yrkeskategorier får inte höras om något, som på grund av denna deras ställning anförtrots dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre än att det är medgivet i lag eller den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, samtycker till det (36 kap. 5 § andra stycket RB). För rättegångsombud, biträden eller försvarare gäller ett särskilt frågeförbud. Dessa får höras som vittnen om vad som anförtrots dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det (36 kap. 5 § tredje stycket RB). För andra än försvarare gäller inte frågeförbudet i vissa allvarigare brottmål, den s.k. genombrottsregeln (36 kap. 5 § fjärde stycket RB). Denna regel gällde ursprungligen i mål om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år men har under senare år utvidgats till att gälla fler brott.

Bland annat hälso- och sjukvårdspersonal har i vissa situationer rätt att lämna uppgifter till annan myndighet. En sådan situation är när det föreligger en författningsstadgad uppgiftsskyldighet, t.ex. vittnesplikt enligt rättegångsbalken (10 kap. 28 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen). En annan situation är när uppgift rörande misstanke om brott lämnas till polis och åklagare (10 kap. 21–24 §§ offentlighets- och sekretesslagen). Ursprungligen gällde den sistnämnda rätten att lämna uppgifter endast anmälan angående misstanke om brott enligt 3, 4 och 6 kap. brottsbalken mot den som inte fyllt arton år. År 1982 utvidgades rätten till att gälla även uppgift som angår misstanke om alla typer av brott för vilka inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Utvidgningen av rätten att lämna uppgifter till annan myndighet enligt sekretessregleringen kom därmed att sammanfalla med innehållet i genombrottsregeln i rättegångsbalken (prop. 1981/82:186 s. 22 f.).

Enligt socialtjänstlagen är bl.a. myndigheter inom hälso- och sjukvården skyldiga att i vissa fall lämna uppgifter om barns missförhållanden till socialnämnden. År 1998 utvidgades kretsen av uppgiftsskyldiga till att avse alla yrkeskategorier som omfattas av frågeförbudet i rättegångsbalken med undantag för advokater (prop. 1996/97:124). I samband därmed gjordes också en lagändring som innebar att det för de yrkeskategorier som räknas upp i 36 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken öppnades en möjlighet att bryta igenom frågeförbudet i samtliga fall som avsågs i 14 kap. 2 § femte stycket sekretesslagen, dvs. i mål om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år och i mål om vissa brott mot underåriga.

År 2006 gjordes vissa ändringar avseende uppgiftslämnande från bl.a. myndigheter inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten vid misstanke om brott (prop. 2005/06:161). Dessa myndigheters möjligheter att lämna uppgifter till de brottsutredande myndigheterna utvidgades till att avse uppgifter som angår misstanke om dels brott för vilket inte är

stadgat lindrigare straff än fängelse i ett år, dels försök till brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år. När det gäller brott mot underåriga gjordes också en ändring som innebär att uppgifter får lämnas till de brottsutredande myndigheterna angående misstanke om könsstymningsbrott oavsett brottets svårighetsgrad.

4.2 Överväganden och förslag

Regeringens förslag: Advokater och deras biträden ska, beträffande uppgifter som anförtrotts dem i deras yrkesutövning eller som de i samband därmed erfarit, vara skyldiga att vittna endast om det är medgivet i lag, om den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det eller om vittnesmålet ska avges i mål om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har uttalat sig i denna del tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: För de yrkeskategorier som räknas upp i 36 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken har vittnesplikten utvidgats vid två tillfällen sedan rättegångsbalkens tillkomst. År 1998 utvidgades vittnesplikten till att avse även vissa brott mot underåriga. År 2006 utvidgades vittnesplikten till att avse bl.a. brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. Avsikten var dock att dessa två reformer endast skulle omfatta personal inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten. Vittnesplikten för advokater övervägdes inte särskilt men kom att omfattas av de gjorda förändringarna.

Fråga är om det finns anledning att återställa omfattningen av advokaters vittnesplikt till vad som gällde före 1998 års ändring. Såväl advokater som anställda inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten intar en förtroendeställning i förhållande till enskilda. Den som uppsöker dessa yrkeskategorier ska kunna förvänta sig att uppgifter som lämnats i förtroende inte ska vidarebefordras till annan, t.ex. de brottsutredande myndigheterna.

Tystnadsplikten för advokater och deras biträden syftar till att enskilda ska känna sig fria att lämna de uppgifter som behövs för att få adekvat rättslig rådgivning. Enskilda som tar kontakt med en advokat eller dennes biträde för rättslig rådgivning förväntar sig sannolikt att advokatens tystnadsplikt särskilt tar sikte på uppgifter som innefattar att den enskilde själv eller dennes närstående agerat brottsligt eller på annat sätt rättsstridigt.

För anställda inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten syftar tystnadsplikten främst till att enskilda ska känna sig fria att lämna de uppgifter som behövs för att kunna få adekvat vård eller bistånd. Enskilda som tar kontakt med anställda inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten bör sannolikt inte ha samma förväntningar om dessa yrkeskategoriers tystnadsplikt såvitt gäller rättsliga angelägenheter.

Det anförda talar enligt regeringens bedömning för att vittnesplikten för advokater och deras biträden, såvitt avser uppgifter om brott, bör vara

något mer begränsad än vad som gäller för personal inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten.

I detta sammanhang bör också uppmärksammas att tystnadsplikten för advokater som utsetts till försvarare är absolut. De omfattas alltså inte av genombrottsregeln. Den som är misstänkt får utse en försvarare så snart förundersökningen kommit så långt att den kan anses riktad mot honom eller henne såsom misstänkt för brottet. En försvarare kan vara privat eller offentlig dvs. förordnad av rätten. Det har inte föreskrivits någon särskild form för utseende av privat försvarare. En försvarare kan utses genom att den misstänkte muntligen inför undersökningsledaren, åklagaren eller rätten anger en viss person som försvarare. Den misstänkte kan också ge ett ombud fullmakt att föra hans talan (jfr Fitger, Rättegångsbalken, s. 21:10 f.). Det finns inte något krav på att en privat försvarare ska vara jurist. Sedan den 1 april 2008 har alla, dvs. även andra än misstänkta, som förhörs under förundersökning rätt att ha ett biträde närvarande under förhöret, om det kan ske utan men för utredningen (prop. 2007/08:47). Mot denna bakgrund kan det vara svårt – särskilt för den enskilde – att avgöra när en advokat formellt är att betrakta som försvarare. Den enskilde torde dock ha samma intresse av att kunna tala i förtroende med en advokat eller dennes biträde oavsett om förundersökningen kommit så långt att den kan anses riktad mot honom eller henne såsom skäligen misstänkt för brottet. Denna omständighet talar enligt regeringens bedömning för att det inte bör råda alltför stora skillnader i tystnadsplikten mellan å ena sidan försvarare och å andra sidan advokater som inte är försvarare.

Sammantaget anser regeringen att det finns starka skäl för att återställa vittnesplikten för advokater som inte är försvarare till vad som gällde före år 1998. Samtliga remissinstanser som uttalat sig instämmer i denna bedömning. Advokater och deras biträden bör således, beträffande uppgifter som anförtrotts dem i deras yrkesutövning eller som de i samband därmed erfarit, vara skyldiga att vittna endast om det är medgivet i lag, den till vars förmån tystnadsplikten gäller samtycker till det eller om vittnesmålet ska avges i mål om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.

5 Återbetalningsskyldighet för försvararkostnader vid godkänt strafföreläggande

5.1 Nuvarande ordning

I 21 kap. 3 a § rättegångsbalken och 24 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns regler om att rätten i vissa fall ska förordna en offentlig försvarare för den som är misstänkt för brott. En offentlig försvarare kan förordnas redan under förundersökningen under förutsättning att den misstänkte har delgetts skäligen misstanke om brott (NJA II 1943 s. 282).

En offentlig försvarare har enligt 21 kap. 10 § rättegångsbalken rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Det är förutsatt att beslut om ersättning fattas av domstol.

Det finns bestämmelser i 31 kap. 1 § rättegångsbalken om återbetalningsskyldighet för en tilltalad som döms för ett brott i ett mål där åklagaren för talan. Den tilltalade ska ersätta staten för vad som av allmänna medel betalats i ersättning till försvarare. Den tilltalade ska också ersätta staten för kostnader för att hämta honom eller henne till rätten och för sådan kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den tilltalade och som har gjorts för utredning om brottet. Av bestämmelsen framgår att det finns vissa begränsningar i ersättnings-skyldigheten.

Normalt avgörs frågor om ersättning till en offentlig försvarare och om en tilltalads återbetalningsskyldighet i samband med att rätten avgör målet genom dom. Om en förundersökning läggs ned innan åtal väckts, beslutar den domstol som förordnat den offentliga försvararen om ersättning till försvararen.

I stället för att väcka åtal kan en åklagare enligt 48 kap. rättegångsbalken i vissa fall ta upp frågan om ansvar för brottet genom ett strafföreläggande. Av 48 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken framgår att ett strafföreläggande innebär att den misstänkte till godkännande föreläggs ett bötesstraff. Under förutsättningar som anges i 48 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken får föreläggandet avse även villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter. Är brott förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift till brottsofferfonden ska också denna föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. Är brott förenat med företagsbot ska också denna föreläggas. Däremot kan återbetalningsskyldighet för statens kostnader för offentlig försvarare inte föreläggas. Enligt 48 kap. 5 a § rättegångsbalken kan ett strafföreläggande uppta ett enskilt anspråk avseende betalningsskyldighet i anledning av brottet. Har ett föreläggande godkänts gäller det som en dom som har vunnit laga kraft.

5.2 Överväganden och förslag

<p>Regeringens förslag: Återbetalningsskyldigheten för kostnader för offentlig försvarare utvidgas till att avse även den som godkänner ett strafföreläggande. Beslut om återbetalningsskyldighet ska fattas av den domstol som har förordnat offentlig försvarare för den misstänkte.</p>

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Det helt övervägande antalet remissinstanser tillstyrker eller har inte någon invändning mot promemorians förslag. *Åklagarmyndigheten* avstyrker förslaget, bl.a. med motiveringen att promemorian inte närmare analyserar om den föreslagna återbetalningsskyldigheten kan förväntas minska antalet godkända

strafförelägganden eller vilka ekonomiska konsekvenser förslaget medför. Åklagarmyndigheten efterlyser vidare en analys av vad som sker med ett beslut om återbetalningsskyldighet för det fall strafföreläggandet undanröjs. Några remissinstanser, däribland *Svea hovrätt*, *Södertörns tingsrätt* och *Göteborgs tingsrätt*, anser att åklagarna bör åläggas att tillställa den beslutande domstolen tillgängliga uppgifter som kan ha betydelse för bedömningen av återbetalningsskyldigheten. *Kronofogdemyndigheten* påtalar vikten av att det finns klara rutiner avseende uppbördsförfarandet när det gäller återbetalningsskyldigheten.

Skälen för regeringens förslag: Ett strafföreläggande är avsett att motsvara resultatet av en domstolsprövning. När det gäller återbetalningsskyldighet för statens kostnader för offentlig försvarare finns det dock en avgörande skillnad mellan domstolsprövning och utfärdande av strafföreläggande. Medan en tilltalad som döms för brott av domstol kan åläggas återbetalningsskyldighet för försvararkostnader, finns det inte någon möjlighet att besluta om en sådan skyldighet när en misstänkt godkänner ett strafföreläggande (jfr Fitger, Rättegångsbalken, s. 48:9).

Vid tidpunkten för rättegångsbalkens ikraftträdande var inte försvararförordnanden lika vanliga som nu. Det var särskilt ovanligt att en offentlig försvarare förordnades redan på förundersökningsstadiet. Strafförelägganden kunde dessutom endast avse vissa bötesstraff. Det torde därför ha varit mycket ovanligt att den som godkände ett strafföreläggande hade en offentlig försvarare. Numera förekommer detta dock i viss utsträckning.

I de fall den som godkänner ett strafföreläggande har en offentlig försvarare stannar kostnaden för försvararesättningen på staten. Avsikten har dock aldrig varit att den som godkänner ett strafföreläggande ska behandlas annorlunda än den som döms för brott av domstol. Enligt regeringens uppfattning är det därför naturligt att ålägga en misstänkt som har en offentlig försvarare och som godkänner ett strafföreläggande återbetalningsskyldighet för försvararkostnader på samma sätt som om han eller hon hade dömts för brottet.

När det gäller frågan om hur en sådan återbetalningsskyldighet skulle kunna utformas finns olika alternativ.

Ett alternativ är att inte tillåta strafförelägganden när en misstänkt haft offentlig försvarare under förundersökningen. Det skulle dock innebära att misstänkta med offentliga försvarare i vissa hänseenden kom att behandlas annorlunda än misstänkta med privata försvarare. Redan härav framstår detta alternativ som mindre lämpligt.

Ett annat alternativ är att den misstänktes återbetalningsskyldighet för försvararkostnader – på samma sätt som kostnader för t.ex. blodprovstagning och blodundersökning – bestäms redan när den misstänkte godkänner strafföreläggandet. En sådan ordning skulle dock förutsätta att ersättningen till den offentliga försvararen beslutades av åklagaren. Med tanke på åklagarens ställning i förhållande till den misstänkte och hans eller hennes försvarare framstår en sådan lösning som betänkelig. Dessutom skulle åklagaren vara tvungen att inför samtliga strafförelägganden som utfärdas när den misstänkte haft offentlig försvarare begära in och pröva advokatens kostnadsräkning. Eftersom åtskilliga strafförelägganden inte godkänns av den misstänkte, skulle åklagaren och försvararen ofta orsakas onödigt merarbete.

Ett bättre alternativ är att domstolen även fortsättningsvis beslutar om ersättning till den offentliga försvararen efter att ett strafföreläggande har godkänts. Frågan om återbetalningsskyldighet bör avgöras i samband med beslut om ersättning till den offentliga försvararen. Problemet med denna lösning är främst hur den misstänkte ska kunna överblicka konsekvenserna vad gäller återbetalningsskyldighet om han godkänner strafföreläggandet.

Även tidigare har ett godkännande av ett strafföreläggande kunnat få konsekvenser utöver vad som följer av strafföreläggandet. Förhållandet har särskilt uppmärksammats när det gäller efterföljande körkortsingripanden. I samband med strafförelägganden lämnas normalt sett inga upplysningar om att ytterligare samhälleliga åtgärder kan följa ett godkänt strafföreläggande. Frågan om återbetalningsskyldighet har dock ett nära samband med ansvarsfrågan och frågorna har tidigare alltid avgjorts samtidigt. Detta talar för att en misstänkt med offentlig försvarare som mottar ett strafföreläggande kan behöva upplysas om att frågan om återbetalningsskyldighet för försvararkostnader vid ett senare tillfälle kommer att avgöras av domstol. Det får visserligen anses ligga inom en offentlig försvarares uppdrag att ge den misstänkte upplysningar om konsekvenserna i kostnadshänseende av ett godkännande av strafföreläggandet. Detta utesluter dock inte att det behövs upplysningar också från åklagaren. Regeringen bedömer det dock inte nödvändigt att det införs bestämmelser i lag om detta.

Åklagarmyndigheten framhåller att eventuella negativa konsekvenser av att införa en återbetalningsskyldighet för försvararkostnader vid strafföreläggande inte analyserats närmare. Enligt Åklagarmyndigheten bör analyseras hur framför allt domstolarnas administrativa kostnader påverkas av förslaget. Det bör enligt Åklagarmyndigheten även analyseras om och i så fall i vilken omfattning förslaget kan förväntas leda till att antalet godkända strafförelägganden minskar.

Det kan visserligen förväntas att det tillkommer visst merarbete och därmed kostnader för att administrera de nya ärendena om återbetalningsskyldighet. Farhågorna om ökade administrativa kostnader ska dock inte överdrivas. Enligt regeringens bedömning torde det bli fråga om ett relativt begränsat administrativt merarbete som uppkommer till följd av dessa ärenden. När det sedan gäller frågan om förslaget leder till ett minskat antal godkända strafförelägganden, kan det enligt regeringens bedömning inte uteslutas att den misstänkte i ett antal fall kommer att påverkas av att han eller hon blir återbetalningsskyldig för försvararkostnader och därmed avstår från att godkänna strafföreläggandet. I dessa fall kommer saken i stället få avgöras av domstol. Regeringen bedömer emellertid att de fall där återbetalningsskyldigheten får betydelse för frågan om ett strafföreläggande ska godkännas kommer att vara så begränsade till antalet att denna omständighet inte bör tillmätas någon avgörande betydelse för frågan om återbetalningsskyldighet för försvararkostnader vid strafföreläggande ska införas. Sammantaget är det regeringens uppfattning att de fördelar som förslaget medför, bl.a. att det skapas en enhetlig lagstiftning beträffande återbetalningsskyldighet för kostnader för offentlig försvarare, överväger eventuella nackdelar.

Återbetalningsskyldighetens omfattning beslutas utifrån den strafförelagdes beräknade årsinkomst sedan hänsyn tagits till underhållsskyldighet, förmögenhetsförhållanden och skuldsättning. Även andra förhållanden, såsom att förundersökningen har omfattat andra brottsmisstankar som lagts ned, kan påverka återbetalningsskyldigheten. Flera remissinstanser har anfört att den beslutande domstolen normalt saknar underlag för att ta ställning till om en person som godkänt ett strafföreläggande ska åläggas återbetalningsskyldighet för försvararkostnader. *Svea hovrätt*, *Södertörns tingsrätt* och *Göteborgs tingsrätt* anför att åklagaren, i samband med att ett strafföreläggande godkänns och ärendet hos åklagaren avslutas, bör ge in de inkomstuppgifter som i förekommande fall har legat till grund för beräkningen av dagsbotens storlek samt underrätta domstolen om andra förhållanden som kan påverka återbetalningsskyldigheten, t.ex. om förundersökningen lagts ned beträffande vissa brottsmisstankar. I likhet med remissinstanserna anser regeringen att det i åklagarens rutiner bör ingå att tillställa domstolen uppgifter som åklagaren har tillgång till och som kan ha betydelse för bedömningen av återbetalningsskyldigheten. Sådana rutiner torde bidra till ett snabbt och kostnadseffektivt handlägningsförfarande i ärenden om återbetalningsskyldighet för försvararkostnader vid strafföreläggande. Regeringen avser därför att genom förordning föreskriva en skyldighet för åklagarna att i förekommande fall ge in dessa uppgifter till domstolen.

I likhet med *Kronofogdemyndigheten* anser regeringen att det är viktigt att det finns klara rutiner avseende uppbördsförfarandet till klagörande av hur återbetalningsskyldigheten ska fullgöras. Domstolsverket bör i samråd med Rättshjälpsmyndigheten utarbeta rutiner som gör det tydligt för den enskilde hur han eller hon ska agera för att fullgöra sin återbetalningsskyldighet.

Åklagarmyndigheten har efterlyst en analys av vad som sker med ett beslut om återbetalningsskyldighet för det fall strafföreläggandet undanröjs. Såsom Åklagarmyndigheten påtalat kan ett sådant beslut enligt nuvarande ordning endast angripas om förutsättningarna för resning är uppfyllda. Regeringen anser, i motsats till Åklagarmyndigheten, att det inte finns skäl att införa en särskild reglering kring hanteringen av återbetalningsskyldigheten i den aktuella situationen utan att sådana fall får hanteras enligt reglerna om extraordinära rättsmedel.

Sammanfattningsvis anser regeringen att det i rättegångsbalken bör tas in en bestämmelse som innebär att den som godkänner ett strafföreläggande kan bli skyldig att återbetala försvararkostnaderna i samma omfattning som en tilltalad som döms för brottet. Prövningen bör göras av den domstol som förordnat den offentliga försvararen. Åklagaren bör tillställa den beslutande domstolen tillgängliga uppgifter som har betydelse för fastställande av återbetalningsskyldigheten.

6 Återbetalningsskyldighet för kostnader för urinprov

6.1 Nuvarande ordning

Som framgår av avsnitt 5.1 finns bestämmelser i 31 kap. 1 § rättegångsbalken om återbetalningsskyldighet för en tilltalad som döms för brott. En tilltalad som döms för ett brott i ett mål där åklagaren för talan, ska ersätta staten för vad som av allmänna medel betalats i ersättning till försvarare. Den tilltalade ska också ersätta staten för kostnader för att hämta honom eller henne till rätten och för sådan kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den tilltalade och som har gjorts för utredning om brottet. Av bestämmelsen framgår att det finns vissa begränsningar i ersättningsskyldigheten.

Vissa kostnader kan också föreläggas en misstänkt till godkännande enligt reglerna om strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot. Om ett brott är förenat med kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet ska den kostnaden föreläggas den misstänkte till godkännande (48 kap. 2 § tredje stycket rättegångsbalken).

Regleringen av återbetalningsskyldighet för kostnad för blodprovstagning och blodundersökning infördes i rättegångsbalken i samband med att lagen (1946:864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål upphävdes den 1 december 1997. I förarbetena konstateras att kostnader för blodprovstagning och blodundersökning ofta uppstår i ärenden om rattonykterhet. Där anges också bl.a. att den dömda respektive den som godkänner ett strafföreläggande alltid bör stå för sådana kostnader (prop. 1996/97:9 s. 164 f.).

Urinprov har blivit en allt vanligare metod för att undersöka om en misstänkt har använt framför allt narkotika. Att urinprovsundersökning har ersatt blodprovsundersökning särskilt i dessa fall beror bl.a. på att urinanalysen är snabbare och enklare att utföra. Efter att polisen genom ett sållningsinstrument fått ett preliminärt positivt resultat skickas urinproven till Rättsmedicinalverket (RMV) för analys. Under år 2007 skickades ca 25 000 urinprov och ca 5 500 blodprov till RMV för undersökning vid misstanke om ringa narkotikabrott bestående i eget bruk av narkotika. Cirka 14 300 blodprov skickades under samma år till RMV vid misstanke om rattfylleri eller drograttfylleri. I hälften av dessa fall hade ett urinprov skickats in som komplement till blodprovet. I ärenden som rörde utredningar om andra brott, bl.a. vålds- och dopningsbrott, skickades ca 1 000 urinprov in till RMV.

6.2 Överväganden och förslag

<p>Regeringens förslag: Bestämmelserna i rättegångsbalken om återbetalningsskyldighet för statens kostnader utvidgas till att avse även urinprovstagning och urinundersökning.</p>

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Remissinstanserna tillstyrker promemorians förslag eller har inte några invändningar mot dem. *Sundsvalls tingsrätt* föreslår att åklagarna bör åläggas ansvar för att utreda och yrka ersättning för kostnader för urinprovstagning och urinundersökning. *Rikspolisstyrelsen* anser att det bör övervägas om bestämmelserna om återbetalningsskyldighet för statens kostnader ska utvidgas till att avse även andra provtagningar och undersökningar, t.ex. salivprov för DNA-analys. *Kronofogdemyndigheten* påtalar vikten av att det finns klara rutiner avseende uppbördsförfarandet när det gäller återbetalningsskyldigheten.

Skälen för regeringens förslag: Det är enligt nuvarande ordning inte möjligt att besluta att den dömde respektive den som godkänner ett straffreläggande eller en ordningsbot ska stå för kostnaderna för urinprovstagning och urinundersökning på motsvarande sätt som för kostnaderna för blodprovstagning och blodundersökning.

Om polisen väljer att ta blodprov eller urinprov eller både blodprov och urinprov från den misstänkte beror på vilket brott som utreds. Provtagningen sker dock med samma syfte – att göra en kemisk bestämning av alkoholer och narkotiska preparat m.m. i den misstänktes kroppsvätskor att användas för utredning om brott. Samma regler för återbetalningsskyldighet bör gälla för de båda typerna av prov. Även från statsfinansiell synpunkt finns det anledning att låta återbetalningsskyldigheten omfatta urinprovstagning och undersökning av urin.

Mot den angivna bakgrunden bör enligt regeringens mening återbetalningsskyldigheten i rättegångsbalken utvidgas till att omfatta kostnader för urinprovstagning och urinundersökning. *Rikspolisstyrelsen* har i sitt remissyttrande föreslagit att även kostnader för andra provtagningar och undersökningar, exempelvis salivprov för DNA-analys, bör kunna föranleda återbetalningsskyldighet. Det saknas emellertid beredningsunderlag för att här behandla kostnader för sådana provtagningar.

Sundsvalls tingsrätt anser att det finns anledning att i lag ålägga åklagaren att utreda och i stämningsansökan för statens räkning yrka ersättning för kostnader för provtagning. Tingsrätten anför att det många gånger är svårt för domstolarna att skapa sig en uppfattning om vilka provtagningar som varit av betydelse för utredning av ett brott och att åklagarna har bättre förutsättningar att identifiera de provtagningar och undersökningar med därtill hörande kostnader som gjorts till utredning av ett brott. Enligt regeringen får det förutsättas att de rutiner som åklagarna tillämpar när det gäller blodprovstagning och blodundersökning även kan tillämpas när det gäller urinprovstagning och urinundersökning. Det finns därför inte skäl att särskilt ålägga åklagarna en skyldighet att utreda och yrka ersättning för dessa kostnader.

Det får även förutsättas att de uppbördsrutiner som domstolarna och Rättshjälpsmyndigheten tillämpar när det gäller återbetalningsskyldighet för kostnader för blodprovstagning och blodundersökning kan tillämpas när det gäller urinprovstagning och urinundersökning. Det torde således finnas tillgång till sådana klara uppbördsrutiner som Kronofogdemyndigheten påtalat vikten av.

7 Förlängd frist för huvudförhandling i mål med frihetsberövade vid tingsrätt

7.1 Bakgrund

När den tilltalade i ett brottmål är anhållen eller häktad ska som huvudregel huvudförhandling hållas vid tingsrätten inom en vecka från den dag då åtalet väcktes. Denna ordning har gällt sedan rättegångsbalkens tillkomst.

Domstolsverkets arbetsgrupp för processrättsliga frågor föreslog i en promemoria som överlämnades till Justitiedepartementet i januari 2000 att den nämnda fristen skulle förlängas till två veckor. Samtidigt föreslogs att det i lagtexten skulle markeras att huvudregeln är att förhandlingen ska hållas skyndsamt. Till stöd för förslaget anfördes bl.a. att domstolarnas tidsscheman blivit mer pressade och att arbetsbördan i domstolarna ledde till att redan utsatta huvudförhandlingar ofta fick ställas in för att möjliggöra handläggningen av mål med häktade. Som en annan nackdel med enveckasfristen angav arbetsgruppen att det inte sällan är svårt för domstolen att på den korta tid som står till buds få kontakt med vittnen och målsägande och få bekräftat att de fått del av kallelsen till förhandlingen. Arbetsgruppen var inte enig om förslaget.

Förslagen i promemorian remissbehandlades och remissutfallet blev blandat. Regeringen konstaterade i en proposition år 2001 (prop. 2000/01:108) att det inte fanns tillräckliga skäl att genomföra den förändring som arbetsgruppen föreslagit. Regeringen framhöll bl.a. att det skäl för fristen som angetts vid bestämmelsens tillkomst, nämligen att den tilltalades frihetsförlust inte skulle bli längre än nödvändigt, fortfarande gjorde sig gällande. Regeringen menade att de problem som arbetsgruppen beskrivit i första hand skulle lösas med organisatoriska åtgärder. Möjligheterna till uppskov med huvudförhandling utvidgades dock för mer omfattande mål (a. prop. s. 25 f.).

I en skrivelse från lagmännen i Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt och Södertörns tingsrätt, som kom in till Justitiedepartementet i juni 2007 (dnr Ju2007/6065/DOM), har på nytt föreslagits att tidsfristen för att hålla huvudförhandling i mål med häktade förlängs till två veckor. Lagmännen konstaterar att problemen med enveckasfristen tilltagit i sådan omfattning sedan regeringen senast tog ställning till frågan att det är nödvändigt med förnyade överväganden.

Till stöd för förslaget har anförts bl.a. att domstolarna nu, framförallt i storstadsområdena, kommit i ett läge där enveckasfristen får mycket besvärliga konsekvenser. Det är svårt att hitta tider som passar alla berörda och det är vanligt att man måste byta ut försvarare och målsägandebiträden, vilket föranleder merkostnader. Det blir också enligt lagmännen allt vanligare att målsägande och vittnen uteblir i mål där den tilltalade är frihetsberövad. Detta leder antingen till att domstolen tvingas ställa in huvudförhandlingen – och då får ta ställning till om det är rimligt att den tilltalade ska vara häktad i avvaktan på nästa förhandlingstillfälle – eller att åklagaren känner sig tvingad att avstå från att återöppna det aktuella förhöret. Lagmännen har även konstaterat att det

är svårt att hinna få fram en utredning om den tilltalades personliga förhållanden i tid. I så kallade kontraktvårdsfall räcker enligt dem tiden i princip aldrig till för att skaffa fram den utredning som behövs.

7.2 Nuvarande ordning

Enligt 45 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken ska rätten i brottmål bestämma en tid för huvudförhandling så snart som möjligt. När en tilltalad är anhållen eller häktad ska rätten enligt andra stycket i samma paragraf hålla huvudförhandling inom en vecka från den dag då åtalet väcktes. Undantag kan dock göras där ett längre uppskov är nödvändigt på grund av komplettering av utredningen, målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, räknas tiden från dagen för hans eller hennes häktande.

Vid enskilt åtal ska huvudförhandling i mål där den tilltalade är häktad hållas inom en vecka från dagen för förberedelsens avslutande eller, om den tilltalade häktats därefter, från dagen från hans eller hennes häktande (47 kap. 22 § andra stycket RB).

Att tidsfristen bestämdes till en så kort tid som en vecka i dessa fall motiverades i förarbetena av att den tilltalades frihetsförlust inte skulle bli längre än vad som var absolut nödvändigt (NJA II 1943 s. 574). Från början gällde att undantag fick göras endast om det var nödvändigt med längre uppskov till följd av åtgärd som avses i 45 kap. 11 eller 12 § rättegångsbalken eller annan omständighet. Således kunde uppskov godtas när förundersökningen behövde kompletteras (45 kap. 11 § RB) eller om t.ex. sakkunnigyttrande skulle inhämtas (45 kap. 12 § RB). Som exempel på en annan omständighet som kunde föranleda undantag från enveckasfristen angavs i förarbetena att åtal skulle väckas även för annat brott än det som avsetts i stämningen. Med hänsyn till nuvarande regler i 34 kap. brottsbalken om sammanträffande av brott och förändring av påföljd torde dock utrymmet för att uppskjuta huvudförhandlingen i avvaktan på ytterligare åtal vara begränsat (jfr Fitger, Rättegångsbalken, s. 45:42). Undantag från enveckasfristen kan vidare göras för att tillgodose den tilltalades önskemål om att vara biträdd av den försvarare han eller hon önskar (prop. 2000/01:108 s. 26).

Den 1 juli 2001 trädde den lagändring i kraft som innebär att målets omfattning lades till som en särskilt angiven grund för uppskov med huvudförhandlingen. I förarbetena till denna lagändring angav regeringen bl.a. att domstolarna uppfattat tillämpningsområdet för undantagen som mycket snävt och att det därför var motiverat att det i reglerna uttryckligen framhölls att undantag från enveckasregeln fick göras i de fall där målet är omfattande (a. prop. s. 26).

7.3 Överväganden och förslag

Regeringens förslag: När den tilltalade i ett brottmål är anhållen eller häktad ska huvudförhandling vid tingsrätten påbörjas snarast och som huvudregel senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes. När den tilltalade är ålagd reseförbud ska huvudförhandling påbörjas

snarast och som huvudregel senast inom en månad från den dag då åtalet väcktes.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser tillstyrker eller har inte någon invändning mot förslaget. *Falu tingsrätt*, *Värmlands tingsrätt* och *Sundsvalls tingsrätt* anser därutöver att fristen som gäller för huvudförhandling enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare bör förlängas. *JO* och *Justitiekanslern* uttalar tveksamhet inför förslagen med hänvisning till den tilltalades intresse av att tiden i häkte blir så kort som möjligt. *JO* och *Justitiekanslern* anser vidare att den praktiska tillämpningen av den förändrade regleringen bör utvärderas efter en tid. Förslaget avstyrks av *Sveriges advokatsamfund* som menar att den tilltalades intresse av att frihetsberövande ska vara så kortvarigt som möjligt åsidosätts på ett icke acceptabelt sätt för det fall fristen förlängs till två veckor. Några remissinstanser, däribland *Svea hovrätt*, framför synpunkter på den lagtekniska utformningen av förslagen.

Skälen för regeringens förslag

Fristen för att påbörja huvudförhandling i mål med frihetsberövade vid tingsrätt förlängs

Den korta tidsfristen för att sätta ut huvudförhandling i mål med häktade har främst motiverats av den tilltalades intresse av att frihetsberövandet ska bli så kortvarigt som möjligt. Detta intresse väger naturligtvis fortfarande mycket tungt. En rimlig utgångspunkt i en rättsstat är att den som berövats friheten på grund av misstanke om brott ska ha rätt att få sin sak prövad av domstol så snart som möjligt. Det finns dock anledning att ifrågasätta om den korta fristen innebär en rimlig avvägning av de intressen som bör beaktas i detta sammanhang.

Vid bestämmande av tidsfristens längd bör hänsyn tas till övriga som är berörda av rättegången, främst målsägande och vittnen. Enveckasfristen leder till att de förutsätts inställa sig till huvudförhandlingen vid tingsrätten med mycket kort varsel. Ofta får de del av kallelsen bara någon eller några dagar före huvudförhandlingen. Målsägande och vittnen är skyldiga att inställa sig och måste snabbt försöka ordna med ledighet från arbete, barnpassning osv. Arbete, semester, skolgång och liknande utgör normalt inte giltiga förhinder för att utebli från en förhandling (jfr 32 kap. 8 § RB). Av 32 kap. 1 § rättegångsbalken följer att den som ska infinna sig vid rätten ska ha skälig tid för detta. Det framstår som tveksamt om det är förenligt med detta krav att kalla förhörs personer med bara någon enstaka dags varsel (jfr Fitger, Rättegångsbalken, s. 32:5). Som framhålls i framställningen till Justitiedepartementet från lagmännen i Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt och Södertörns tingsrätt kan det dessutom ofta vara svårt för tingsrätten att i tillräckligt god tid före huvudförhandlingen få tag på samtliga förhörs personer och försäkra sig om att de fått sin kallelse och avser att inställa sig. För en målsägande som har skadeståndsanspråk kan

det dessutom, såsom *Åklagarmyndigheten* påpekar i sitt remissyttrande, vara svårt att få fram underlag för sitt anspråk under den korta tid som står till buds. I sådana fall riskerar målsäganden att gå miste om möjligheten att få det enskilda anspråket prövat i brottmålsrättegången.

Inställer sig inte målsägande och vittnen till huvudförhandlingen i ett mål där den tilltalade är frihetsberövad måste domstolen ta ställning till om förhandlingen ska ställas in och sättas ut vid ett senare tillfälle och om det i så fall är rimligt att den tilltalade kvarblir i häkte. Den tilltalade ska ju normalt inte behöva drabbas av att andra förhörspersoner inte inställt sig till förhandlingen. Att åklagaren eller annan part i en sådan situation – vilket förekommer – avstår från att höra t.ex. ett vittne som inte har inställt sig är som regel inte särskilt lämpligt, eftersom ett sådant förfarande kan innebära att utredningen vid tingsrätten blir ofullständig. Om vittnet sedan i stället hörs i hovrätten – som oftast haft mer tid på sig för att kalla vittnet – innebär detta att tyngdpunkten för domstolsprövningen förskjuts från tingsrätten till hovrätten. Detta strider mot en av de bärande tankarna bakom den reformering av processen i allmän domstol som trädde i kraft den 1 november 2008 (prop. 2004/05:131).

Motsvarande gäller också för utredningen av den tilltalades personliga förhållanden. Det förekommer t.ex. att tingsrätten inte hinner inhämta ett fullgott underlag i mål där den tilltalade är frihetsberövad avseende förutsättningarna för s.k. kontraktsvård medan tidsfristerna i hovrätten ger en större möjlighet att avvakta sådan utredning. Även i sådana situationer riskerar den gällande ordningen alltså att leda till att tyngdpunkten för domstolsprövningen förskjuts på ett oönskat sätt.

Att under en så kort tidsrymd som en arbetsvecka planera in en huvudförhandling – där det i praktiken oftast endast är de sista dagarna under fristen som är aktuella – innebär vidare att det är svårt att hitta tider som passar både rätten, åklagaren, försvarare och målsägandebiträden. Enligt en undersökning som Domstolsverket genomförde under hösten 2008 var det klart vanligaste skälet för byte av offentlig försvarare vid tingsrätt att försvararen inte kunde närvara vid en förhandling eftersom han eller hon var upptagen av ett annat mål (Domstolsverkets rapportserie 2009:1). Vidare kan det som *Sundsvalls tingsrätt* påpekar i sitt remissyttrande på vissa platser i landet, när det är fråga om stora mål, t.o.m. vara svårt att finna tillräckligt antal tillgängliga advokater på den tid som står till buds.

Som konstateras ovan är det i och för sig redan enligt gällande rätt möjligt att överskrida enveckasfristen för att tillgodose den tilltalades intresse av att biträdas av den försvarare han eller hon önskar. Detsamma gäller dock inte för målsäganden, vars intresse av att biträdas av samma målsägandebiträde vid huvudförhandlingen som under förundersökningen normalt inte kan motivera ett uppskov. Om det är flera häktade i målet, kan knappast heller uppskov medges för att en av dessa vill biträdas av sin försvarare vid huvudförhandlingen.

Den gällande fristen kan alltså leda till att de försvarare och målsägandebiträden som agerat under processens tidigare stadier – och som där upparbetat en personlig kontakt med sina klienter – måste ersättas vid förhandlingen. Det förtroende som upparbetats gentemot klienten går därmed förlorat och den nya försvararen eller biträdet måste läsa in målet, vilket medför merkostnader. På motsvarande sätt kan den

åklagare som lett förundersökningen och som därmed kan målet bäst, vara förhindrad att delta och behöva bytas ut till huvudförhandlingen. Detta kan påverka åklagarens möjligheter att förbereda förhandlingen och innebär ett dåligt resursutnyttjande när den nya åklagaren måste läsa in målet.

Ibland kan enveckasfristen också leda till att domstolarna tvingas ställa in andra huvudförhandlingar för att frigöra tid för mål med häktade. Detta är olyckligt för de berörda i de inställda målen och för domstolarnas verksamhet. Parter, vittnen och övriga inblandade i dessa mål har inrättat sig efter den utsatta förhandlingen och en ny förhandling kanske inte alltid kan sättas ut så snart som önskvärt. Inställda huvudförhandlingar innebär också regelmässigt ökade kostnader för såväl domstolen som andra berörda.

Som konstaterades i förarbetena till den senaste ändringen av den aktuella paragrafen kan mycket lösas genom organisatoriska åtgärder (prop. 2000/01:108 s. 25). I den ovan nämnda framställningen till Justitiedepartementet beskrivs dock att domstolarna i hög grad redan gjort ansträngningar och förändringar i detta avseende. Från år 2000 till 2009 ökade också antalet brottmål i tingsrätterna med ungefär 33 procent vilket naturligtvis gjort att de beskrivna problemen accentuerats.

Som beskrivs ovan kan den korta fristen ofta leda till negativa konsekvenser för många av dem som berörs av en rättegång, inte minst målsägande och vittnen. *Sveriges advokatsamfund* har i sitt remissyttrande invänt att de överväganden som presenteras i promemorian för att förlänga fristen för när huvudförhandling i mål med frihetsberövade ska påbörjas inte innehåller några nya avgörande argument och att det därför inte finns anledning att nu göra en annan bedömning än den som gjordes i propositionen 2001/01:108. *JO* har ansett att det krävs att nuvarande ordning medför betydande svårigheter för andra än den tilltalade för att en försämring för den tilltalade ska anses vara befogad och har ställt sig tveksam till om sådana betydande svårigheter nu uppstått. Regeringen delar bedömningen att den tilltalades intresse av att tiden i häkte blir så kort som möjligt väger tungt och att det krävs att nuvarande ordning medför betydande svårigheter för andra berörda för att en förlängning av fristen ska kunna genomföras. I motsats till *Sveriges advokatsamfund* gör dock regeringen bedömningen att de nackdelar med enveckasfristen för andra än den tilltalade som redovisas ovan sammantaget måste anses väga så tungt att det – även med beaktande av den tilltalades intresse av att frihetsberövandet ska bli så kortvarigt som möjligt – finns starka skäl för att förlänga fristen.

I sammanhanget måste också hänsyn tas till vad som gäller enligt Europakonventionen. Enligt artikel 5.3 i Europakonventionen är var och en som är arresterad eller på annat sätt berövad friheten berättigad till rättegång inom skälig tid. Det finns en relativt omfattande praxis från Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) i fråga om vad som ska förstås med "skälig tid". Uttrycket ska i och för sig tolkas restriktivt eftersom det rör sig om personer som är berövade friheten. Europadomstolen har dock godtagit relativt långa häktningstider, i vart fall om det i övrigt har funnits godtagbara skäl för häktning. I de fall där häktningstiderna blir mycket långa i Sverige är det förundersökningen, dvs. tiden fram till åtal, som tar allra mest tid i anspråk.

I det sammanhanget framstår tiden mellan åtal och huvudförhandling som relativt begränsad. Vid en internationell jämförelse måste också den nuvarande enveckasfristen anses vara kort. En lagändring av det slag som föreslagits i framställningen till Justitiedepartementet kan således inte anses strida mot Europakonventionen eller på annat sätt avvika från gällande internationella normer.

Det kan i och för sig ifrågasättas om inte en förlängd frist motverkar effektiviteten i domstolarnas målhantering, där strävan bör vara att förkorta tiden från brott till dom. En mer flexibel frist innebär dock att samtliga berörda aktörer i större utsträckning kan planera sin verksamhet. Detta bör sammantaget leda till att inte bara målen där den tilltalade är frihetsberövad, utan även övriga mål vid tingsrätterna kan förberedas, sättas ut till förhandling och avgöras på ett mer effektivt sätt än hittills.

Sammantaget delar regeringen bedömningen i promemorian att fristen för när huvudförhandling ska hållas i mål där den tilltalade är frihetsberövad bör förlängas. Med beaktande av den tilltalades intresse av att frihetsberövandet inte ska bli längre än nödvändigt och de skäl som talar för en förlängning framstår den frist om två veckor som föreslagits i promemorian som väl avvägd. Även om behovet av uppskov därmed minskar bör det, liksom hittills, vara möjligt att utsträcka fristen i de fall då detta är motiverat av omständigheterna i det enskilda fallet. Den nu gällande undantagsregeln bör enligt regeringens uppfattning således lämnas oförändrad.

Närmare om den lagtekniska utformningen

Av 45 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken framgår att huvudförhandling i brottmål ska sättas ut så snart som möjligt. Ett allmänt skyndsamhetskrav gäller således i alla typer av brottmål. När den misstänkte är häktad ställs dock särskilda krav på skyndsamhet. Ett måls förberedande till huvudförhandling bör i sådana fall alltid ske med tanke på att häktningstiden ska bli så kort som möjligt (se t.ex. JO 1962 s. 139).

Mot bakgrund av att fristen för att påbörja huvudförhandling i mål med häktade nu föreslås förlängas till två veckor, anser regeringen att det är angeläget att det i lagtexten tydliggörs att den föreslagna förlängda tidsfristen inte regelmässigt bör tas i anspråk fullt ut. Huvudförhandling i relativt okomplicerade mål bör även fortsättningsvis sättas ut inom en vecka och där det är möjligt – t.ex. när endast den tilltalade ska höras – inom några enstaka dagar. Mot den angivna bakgrunden föreligger enligt regeringens mening skäl att särskilt lyfta fram skyndsamhetskravet genom att huvudregeln i 45 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken formuleras så att huvudförhandling i mål där den tilltalade är frihetsberövad ska påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes eller, vid enskilt åtal, förberedelsen avslutades.

I promemorian görs bedömningen att lydelsen att huvudförhandlingen ska påbörjas snarast även bör införas i 45 kap. 14 § tredje stycket rättegångsbalken som reglerar fristen för att hålla huvudförhandling i mål där den tilltalade är ålagd reseförbud. Mot en sådan lösning har *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten* invänt att tillägget att huvudförhandling ska påbörjas snarast tycks innebära ett ökat krav på skyndsamhet i mål där den tilltalade är ålagd reseförbud och att skälen

för en sådan skärpning av skyndsamhetskravet inte har utvecklats i promemorian. Som nämnts ovan är syftet med den föreslagna lydelsen att lyfta fram det särskilda skyndsamhetskrav som föreligger i vissa mål. För det fall den nuvarande lydelsen behålls i det tredje stycket finns det enligt regeringen en risk att det skapar intryck av att olika skyndsamhetskrav föreligger och att det, i fall där den tilltalade är ålagd reseförbud, ställs lägre krav på skyndsamhet. På motsvarande sätt som har föreslagits ovan i fråga om mål där den tilltalade är frihetsberövad, bör det därför, när det gäller mål där den tilltalade är ålagd reseförbud, av tydlighetsskäl anges att huvudförhandlingen ska påbörjas snarast. Den tidsfrist om en månad som gäller framstår alltså som väl avvägd och bör kvarstå.

Falu tingsrätt, Värmlands tingsrätt, och Sundsvalls tingsrätt har ansett att fristen om två veckor som gäller för huvudförhandling enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare bör förlängas. Vid tillämpningen av den fristen, liksom fristen om fyra veckor för hållande av huvudförhandling i hovrätt enligt 51 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken, får det antas att de olägenheter som uppstår för övriga berörda av rättegången är färre än i de fall enveckasfristen tillämpas. Med hänsyn till den tilltalades intresse av att tiden i häkte blir så kort som möjligt samt den unga lagöverträdarens intresse av att huvudförhandlingen hålls så snart som möjligt finns det enligt regeringens bedömningen inte tillräckliga skäl att ändra dessa frister. Samma bedömning görs med avseende på den frist om en vecka som enligt 46 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken gäller i fråga om uppehåll i huvudförhandling.

Svea hovrätt har föreslagit att bestämmelsen i 51 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken ska utformas på ett likartat sätt som 45 kap. 14 § rättegångsbalken genom att begreppet *hållas* ersätts med begreppet *påbörjas*. Det kan enligt regeringens uppfattning finnas anledning att även i andra avseenden se över bestämmelsen i 51 kap. 15 § rättegångsbalken. En sådan översyn måste dock föregås av en analys av förhållandena i hovrätterna och deras behov. Det finns därför inte skäl att inom ramen för detta lagstiftningsärende genomföra de språkliga förändringar som föreslagits.

I likhet med flera remissinstanser, bl.a. *JO* och *Justitiekanslern*, anser regeringen att den praktiska tillämpningen av den förändrade regleringen bör utvärderas när den varit i kraft en tid. En sådan utvärdering är bl.a. viktigt för att säkerställa att den förlängda fristen inte tillämpas på ett sätt som undergräver kravet på att huvudförhandlingen ska påbörjas snarast.

8 Ikraftträdande m.m.

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2010.

Äldre bestämmelser ska fortfarande gälla för urinprov som tagits före ikraftträdandet. För kostnader för offentlig försvarare som förordnats före ikraftträdandet tillämpas inte bestämmelsen om återbetalnings-skyldighet vid godkänt strafföreläggande.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har kommenterat förslagen.

Skälen för regeringens förslag: De föreslagna ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. De bör därför träda i kraft den 1 juli 2010.

När det gäller processrättslig lagstiftning är huvudregeln att nya regler blir omedelbart gällande. Det innebär att sådana regler ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att regleringen trätt i kraft. Det får dock anses rimligt att en misstänkt som begär att en offentlig försvarare ska förordnas kan överblicka konsekvenserna av en sådan begäran. Bestämmelsen att den som godkänt ett strafföreläggande ska kunna åläggas att betala tillbaka statens kostnad för en offentlig försvarare som varit förordnad för honom eller henne, bör därför inte tillämpas när en offentlig försvarare förordnats före ikraftträdandet. Vidare bör de föreslagna bestämmelserna om återbetalningsskyldighet för kostnader för urinprovstagning och urinundersökning inte tillämpas när urinprovet har tagits före ikraftträdandet.

Beträffande övriga lagändringar behövs inte några övergångsbestämmelser.

9 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen om införande av återbetalningsskyldighet för kostnader för offentlig försvarare vid godkänt strafföreläggande samt för kostnader för urinprovstagning och urinundersökning förväntas innebära ökade intäkter för staten. Övriga förslag förväntas inte leda till några ökade kostnader för staten.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser lämnar bedömningen i denna del utan invändning. Några remissinstanser, bl.a. *Göteborgs tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*, befarar att förslaget att införa en återbetalningsskyldighet för försvararkostnader i samband med strafförelägganden kommer att medföra ett visst merarbete och därmed ökade administrativa kostnader. *Kriminalvården* bedömer att förslaget om förlängd frist för huvudförhandling i mål med frihetsberövade i tingsrätt kommer att leda till något ökade kostnader för Kriminalvården. *Justitiekanslern* påpekar att längre häktningstider medför att den ersättning som döms ut enligt lagen om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder kommer att bli högre.

Skälen för regeringens bedömning: Förslaget om ändring av vittnesplikten för advokater kommer inte att leda till några kostnadsökningar för staten.

Förslaget att införa en återbetalningsskyldighet för statens kostnader för offentlig försvarare när den misstänkte godkänt ett strafföreläggande förväntas innebära ökade intäkter för staten. Eftersom det saknas uppgift om hur vanligt det är att en misstänkt som godkänt ett strafföreläggande haft en offentlig försvarare och vilken ersättning som försvararen i

genomsnitt tillerkänts, går det inte att bedöma intäkternas storlek. Som några remissinstanser anfört kommer förslaget att medföra vissa kostnader i form av ökad administration för åklagare och domstolar. Storleken på dessa merkostnader är också svåra att bedöma. Med det förfarande som regeringen föreslagit, där åklagaren tillställer den beslutande domstolen tillgängliga uppgifter som har betydelse för fastställande av återbetalningsskyldigheten, torde emellertid de administrativa kostnaderna bli begränsade. De kostnadsökningar som kan förväntas uppstå hos åklagarna och domstolarna bedöms därför rymmas inom befintliga ramar.

När det gäller förslaget om införande av återbetalningsskyldighet för urinprovstagning och urinundersökning, kan konstateras att det år 2007 skickades ca 33 000 urinprov till Rättsmedicinalverket för analys. Den genomsnittliga avgiften för urinundersökning uppgick under samma år till drygt 600 kr. Till den kostnaden kommer polisens kostnader för urinprovstagningen. Statens kostnader för urinprovstagning och urinundersökning är alltså betydande. Förslaget kommer att innebära statsfinansiella fördelar. Införandet av bestämmelsen kommer dock att leda till vissa merkostnader för administration och indrivning. Eventuella merkostnader för Polisen, domstolarna och Kronofogdemyndigheten bedöms rymmas inom befintliga ramar.

I enlighet med vad som redogörs för i avsnitt 7.3 ovan bör den föreslagna ändringen av fristen för huvudförhandling i mål med frihetsberövade vid tingsrätt kunna leda till att offentliga försvarare, målsägandebiträden och åklagare inte behöver bytas ut till huvudförhandlingen i samma omfattning som nu sker. Eftersom sådana byten medför merkostnader för staten när de nya aktörerna måste sätta sig in i målet, bör lagändringen leda till en viss besparing. Det finns även en del som talar för att andelen mål med häktade som överklagas till hovrätten kan minska i någon mån, t.ex. i fall där den förlängda fristen underlättar kallelse av målsägande och vittnen samt i större utsträckning möjliggör att personutredning om förutsättningarna för så kallad kontraktsvård kan inhämtas redan före huvudförhandlingen i tingsrätten. Även detta bör kunna leda till en viss besparing. Lagändringen väntas också leda till att det i mindre utsträckning än hittills blir nödvändigt att ställa in huvudförhandlingar i andra mål på grund av nyinkomna mål med frihetsberövade. Som angetts ovan är inte avsikten att den föreslagna lagändringen generellt ska leda till längre häktningstider, eftersom huvudregeln ska vara att huvudförhandling ska sättas ut skyndsamt. Det är likväl rimligt att anta att de genomsnittliga häktningstiderna blir något längre. Häktningstiden ska, vid fällande dom, räknas av mot ett eventuellt fängelsestraff. Detta innebär att fängelseetiderna i sådana fall kommer att bli något kortare. I vissa fall kommer emellertid, vilket *Kriminalvården* anmärkt, häktningen följas av en frikännande dom eller en annan påföljd än fängelse. Detta kan möjligen innebära att fängelseetiderna inte kommer att kortas i samma utsträckning som häktningstiderna ökar vilket i så fall medför något ökade kostnader för *Kriminalvården*. Kostnadsökningen för *Kriminalvården* bedöms kunna hanteras utan särskilda resurstillskott. Såsom *Justitiekanslern* anmärkt kommer längre häktningstider också medföra högre ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid

frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder i det begränsade antal fall sådan ersättning kommer i fråga. De kostnadsökningar som kan förväntas uppstå hos Justitiekanslern bedöms rymmas inom befintliga ramar.

10 Författningskommentar

10.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

31 kap. 1 §

Döms den tilltalade för brottet i ett mål där åklagaren för talan, *ska* den tilltalade ersätta staten för vad som betalats av allmänna medel i ersättning till försvarare. *Den tilltalade ska* också ersätta staten för kostnaden att hämta honom *eller henne* till rätten och för sådan kostnad för blodprovstagning, blodundersökning, *urinprovstagning och urinundersökning* som avser *honom eller henne* och som har gjorts för utredning om brottet.

Ersättningsskyldigheten omfattar dock inte kostnader, som inte skäligen varit motiverade för utredningen, eller kostnader, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av någon annan än den tilltalade, hans *eller hennes* ombud eller försvarare som utsetts av honom *eller henne*.

Den tilltalade är inte i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera av kostnaden för försvararen än vad han *eller hon* skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift vid rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619). Vad som sägs i den lagen om kostnad för rättshjälpsbiträde gäller i stället kostnad för offentlig försvarare.

Vad den tilltalade ska betala får jämkas eller efterges, om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans eller hennes personliga och ekonomiska förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, *ska* ersättningsskyldighet inte åläggas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om skyldighet för tilltalad som döms för brott att ersätta statens kostnader. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Ändringen i *första stycket* innebär att en tilltalad som döms för ett brott i ett mål där åklagaren för talan ska ersätta staten för kostnader för urinprovstagning och undersökning av urin. Förutsättningarna för ersättningsskyldigheten är desamma som gäller för blodprovstagning och blodundersökning.

Övriga ändringar är endast av språklig karaktär.

31 kap. 9 a §

Har ett strafföreläggande enligt 48 kap. 3 § andra stycket trätt i stället för åtal och har den misstänkte godkänt strafföreläggandet, tillämpas 1 och 4 – 7 §§ i fråga om kostnad som staten haft för en offentlig försvarare som varit förordnad för den misstänkte.

Frågan om ersättning för sådan kostnad som avses i första stycket prövas av den domstol som förordnat den offentliga försvararen.

Paragrafen, som är ny, ger domstolen möjlighet att besluta att en misstänkt som godkänt ett strafföreläggande ska ersätta staten för

kostnader för en offentlig försvarare som varit förordnad för honom eller henne. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

För ersättningsskyldigheten gäller samma begränsningar som när en tilltalad döms i ett mål där åklagaren för talan. Dessa framgår av 31 kap. 1 §. Hänvisningarna till 31 kap. 4 – 7 §§ medför att ersättningsskyldigheten för försvararkostnaderna även i övrigt kommer att behandlas på samma sätt oavsett om ansvar för brottet bestämts genom dom eller ett strafföreläggande som godkänts av den misstänkte. Frågan om återbetalningsskyldighet prövas av den domstol som förordnat en offentlig försvarare för den misstänkte och bör avgöras i samband med beslut om ersättning till den offentliga försvararen.

36 kap. 5 §

Den som till följd av 15 kap. 1 eller 2 §, 16 kap. 1 § eller 18 kap. 5, 6 eller 7 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller någon bestämmelse, till vilken det hänvisas i något av dessa lagrum, inte får lämna en uppgift får inte höras som vittne om uppgiften utan att den myndighet, i vars verksamhet uppgiften har inhämtats, har gett sitt tillstånd.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning har anförtrotts dem eller som de i samband därmed har erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån sekretessen gäller samtycker till det.

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtrotts dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Utän hinder av vad som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. *advokater och deras biträden, dock ej försvarare, i mål angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,*

2. *andra än försvarare och advokater samt deras biträden i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och*

3. *den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.*

Den som är präst inom ett trossamfund eller den som i ett sådant samfund har motsvarande ställning får inte höras som vittne om något som han eller hon har erfarit under bikt eller enskild själavård.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen får höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i nämnda paragrafer.

Om någon enligt vad som sägs i denna paragraf inte får höras som vittne om ett visst förhållande, får vittnesförhör inte heller äga rum med den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning.

Paragrafen behandlar det s.k. frågeförbudet som inskränker vittnesplikten för vissa yrkesutövare. Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

I *fjärde stycket* införs ytterligare en punkt. I den nya *punkten 1* görs en ändring som innebär att advokater och deras biträden, dock ej försvarare,

är skyldiga att vittna angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. För denna yrkeskategori omfattade vittnesplikten tidigare även brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), dvs. bl.a. brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. I den nya *punkten 2* införs den tidigare punkten 1 med en ändring som innebär att inte bara försvarare utan även advokater och deras biträden undantas från tillämpningsområdet. Ändringen innebär att vittnesplikten är oförändrad för samtliga yrkeskategorier som räknas upp i andra stycket utom för advokater och deras biträden. I den nya *punkten 3* införs den tidigare punkten 2 oförändrad.

45 kap. 14 §

Rätten *ska* bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken som får avgöras särskilt får huvudförhandling sättas ut, trots att målet i övrigt inte är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom *två veckor* från den dag, då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, *ska* tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, *ska* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om utsättande av huvudförhandling i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Bestämmelsen i *andra stycket* har ändrats på så sätt att fristen för att påbörja huvudförhandling i mål med häktade förlängts till två veckor samtidigt som det i lagtexten tydliggörs att förhandlingen ska påbörjas snarast. När den misstänkte är häktad ställs särskilda krav på skyndsamhet. Mot bakgrund av att tidsfristen förlängs lyfts det i lagtexten särskilt fram att fristen inte regelmässigt bör tas i anspråk fullt ut. Huvudförhandling i relativt okomplicerade mål bör, liksom hittills, påbörjas inom en vecka och där det är möjligt – t.ex. när endast den tilltalade ska höras – inom några enstaka dagar. Om det är nödvändigt för att undvika byte av försvarare, målsägandebiträde eller åklagare kan dock förhandlingen påbörjas mot slutet av tvåveckorsfristen. Detta kan också vara motiverat om det t.ex. kan förutses problem med att få tag på medtilltalade, målsägande och vittnen eller om en mer omfattande personutredning ska inhämtas. Vidare har det i andra stycket tydliggjorts att kravet enligt huvudregeln innebär att förhandlingen ska *påbörjas* inom den nämnda fristen. Om förhandlingen sträcker sig över flera dagar är det således tillräckligt att den inleds inom fristen, vilket också torde stämma överens med hur den hittills gällande huvudregeln har tillämpats. Av 46 kap. 11 § framgår att förhandlingen sedan ska genomföras utan onödiga uppehåll och så långt som möjligt i ett sammanhang. Är den tilltalade häktad, får uppehåll normalt inte göras i mer än en vecka.

I *tredje stycket*, som avser mål där den tilltalade är ålagd reseförbud, har på motsvarande sätt som i andra stycket tydliggjorts att huvudförhandling ska påbörjas snarast. Någon ändring i sak är inte avsedd. Fristen om en månad kvarstår dock oförändrad.

Övriga ändringar i paragrafen är av endast språklig karaktär.

47 kap. 22 §

Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Är den tilltalade häktad, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom två veckor från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han *eller hon* häktats därefter, från dagen för hans *eller hennes* häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, ska huvudförhandling hållas inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, *ska* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om utsättande av huvudförhandling i mål där enskilt åtal väckts.

Andra och tredje styckena har ändrats på motsvarande sätt som 45 kap. 14 §, se kommentaren till den paragrafen. Vidare har i andra stycket ordet huvudförhandlingen ändrats till huvudförhandling i syfte att tydliggöra att bestämmelsen där avser sådan huvudförhandling som hålls för prövning av åtalet efter förberedelsens avslutande och således inte syftar på sådan huvudförhandling som kan hållas enligt första stycket.

Övriga ändringar i paragrafen är av endast språklig karaktär.

48 kap. 2 §

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda. Under förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad som bestämts enligt 14 §.

Är brott förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, *ska* också denna föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning, blodundersökning, *urinprovstagning och urinundersökning* som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad tillämpas bestämmelserna om särskild rättsverkan.

Är brott förenat med företagsbot *ska* också denna genom strafföreläggande föreläggas den misstänkte till godkännande.

Paragrafen innehåller vissa bestämmelser angående strafföreläggande och föreläggande av ordningsbot. Övervägandena finns i avsnitt 6.2.

Ändringen i *tredje stycket* innebär att även kostnad för urinprovstagning och urinundersökning ska föreläggas en misstänkt till godkännande i samband med utfärdande av ett strafföreläggande.

Förutsättningarna för ersättningskyldigheten är desamma som gäller för blodprovstagning och blodundersökning.

Övriga ändringar är endast av språklig karaktär.

53 kap. 2 §

I brottmål som *ska* tas upp omedelbart av en hovrätt, tillämpas bestämmelserna om rättegången vid tingsrätt i 45–47 kap. med följande avvikelser:

1. Hovrätten får inte uppdra åt åklagaren att utfärda stämning.

2. Hovrätten *ska* i stämningen förelägga den tilltalade att svara skriftligen inom en viss tid. Hovrätten *ska* sända över svarsskrivelsen till åklagaren. Om det behövs får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och bestämma i vilket avseende parten ska yttra sig.

3. *Ar den tilltalade häktad, får ett uppehåll i huvudförhandlingen inte göras i mer än två veckor, om inte på grund av särskilda omständigheter ett längre uppehåll är nödvändigt.*

4. Om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter, får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling. I sådant fall tillämpas 51 kap. 14 §.

Paragrafen innehåller regler om brottmål som tas upp omedelbart i hovrätt.

Tredje punkten har ändrats med anledning av att fristen för utsättande av huvudförhandling förlängts till två veckor i 45 kap. 14 § och 47 kap. 22 § RB. Eftersom den fristen överensstämmer med den frist som sedan tidigare gäller enligt förevarande paragraf saknas behov av att i paragrafen reglera frågan särskilt. Bestämmelserna i nämnda lagrum ska således tillämpas, utan avvikelse, även när det gäller brottmål som tas upp omedelbart av en hovrätt.

Övriga ändringar i paragrafen är av endast språklig karaktär.

10.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

29 §

Mål mot den som inte har fyllt tjuogoett år *ska* alltid behandlas skyndsamt.

Väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, *ska* de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad.

Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 28 §, *ska* nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet föranleder det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Paragrafen innehåller bestämmelser om mål mot den som inte har fyllt tjuogoett respektive arton år. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Andra stycket föreskriver att de tidsfrister som gäller i mål där den tilltalade är häktad ska iakttas även i mål mot den som inte har fyllt arton år. Bestämmelsen har ändrats med anledning av att fristen för utsättande av huvudförhandling förlängts till två veckor i 45 kap. 14 § RB. Liksom

hittills gäller, som huvudregel, en tidsfrist på två veckor för huvudförhandling i mål mot tilltalade som inte har fyllt arton år.

Övriga ändringar i paragrafen är av endast språklig karaktär.

Sammanfattningen av promemorian Återbetalnings- skyldighet i straffrättsliga förfaranden, m.m.

I promemorian behandlas frågor om återbetalningsskyldighet i straffrättsliga förfaranden, advokaters vittnesplikt och den frist inom vilken huvudförhandling med häktad ska hållas sedan åtal väckts.

Om en misstänkt godkänner ett strafföreläggande saknas försättningsrätt att besluta om återbetalning till staten för kostnader för försvarare. En tilltalad som döms för brott kan däremot bli återbetalningsskyldig för försvararkostnader. I promemorian konstateras att avsikten aldrig varit att den som godkänner ett strafföreläggande ska behandlas annorlunda än den som döms för brott av domstol. Det föreslås därför att även en misstänkt som godkänner ett strafföreläggande ska kunna bli återbetalningsskyldig. Enligt förslaget ska ett beslut om återbetalningsskyldighet fattas av den domstol som förordnat försvararen.

Urinprovstagnning har blivit en allt vanligare metod för att undersöka om en misstänkt har använt framför allt narkotika. Det är inte möjligt att på motsvarande sätt som för blodprovstagnning och blodundersökning besluta att den som döms för brott eller godkänner ett strafföreläggande ska återbetala kostnader för urinprovstagnning och urinundersökning. I promemorian föreslås att återbetalningsskyldigheten för statens kostnader utvidgas till att avse även urinprovstagnning och urinundersökning.

Sedan rättegångsbalkens tillkomst har vittnesplikten för bl.a. advokater som inte är försvarare och deras biträden varit huvudsakligen begränsad till att avse vittnesmål i mål om brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. År 1998 utvidgades vittnesplikten för dessa grupper till att avse även vissa brott mot underåriga och år 2006 utvidgades den till att avse bl.a. brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år. Avsikten var dock att dessa två reformer endast skulle omfatta personal inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten. I promemorian föreslås därför att vittnesplikten för advokater som inte är försvarare och deras biträden återställs till vad som gällde före år 1998.

När den tilltalade i ett brottmål är anhållen eller häktad ska huvudförhandling i tingsrätten normalt hållas inom en vecka från den dag då åtalet väcktes. Med hänsyn bl.a. till att den korta fristen ofta medför problem att planera in och kalla berörda till huvudförhandlingen samt inte sällan leder till att offentliga försvarare, målsägandebiträden och åklagare måste bytas ut, finns nu skäl att skapa en mer flexibel ordning. I promemorian föreslås därför att huvudförhandlingen i dessa fall ska påbörjas snarast och senast inom två veckor.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 april 2010.

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Häri genom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 31 kap. 1 §, 36 kap. 5 §, 45 kap. 14 §, 47 kap. 22 §, 48 kap. 2 § och 53 kap. 2 § ska ha följande lydelse,

dels att det i balken ska införas en ny paragraf, 31 kap. 9 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 kap.

1 §⁸

Döms den tilltalade för brottet i ett mål där åklagaren för talan, *skall* den tilltalade ersätta staten vad som *enligt rättens beslut* betalats av allmänna medel i ersättning till försvarare. *Han skall* också ersätta staten för kostnaden att hämta honom till rätten och för sådan kostnad för blodprovstagning *och* blodundersökning som avser *den tilltalade* och som har gjorts för utredning om brottet.

Ersättningsskyldigheten omfattar dock inte kostnader, som inte skäligen varit motiverade för utredningen, eller kostnader, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av någon annan än den tilltalade, hans ombud eller försvarare som utsetts av honom.

Den tilltalade är inte i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera av kostnaden för försvararen än vad han skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift vid rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619).

Döms den tilltalade för brottet i ett mål där åklagaren för talan, *ska* den tilltalade ersätta staten *för* vad som betalats av allmänna medel i ersättning till försvarare. *Den tilltalade ska* också ersätta staten för kostnaden att hämta honom *eller henne* till rätten och för sådan kostnad för blodprovstagning, blodundersökning, *urinprovstagning och urinundersökning* som avser *honom eller henne* och som har gjorts för utredning om brottet.

Ersättningsskyldigheten omfattar dock inte kostnader, som inte skäligen varit motiverade för utredningen, eller kostnader, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av någon annan än den tilltalade, hans *eller hennes* ombud eller försvarare som utsetts av honom *eller henne*.

Den tilltalade är inte i annat fall än som sägs i 4 § första stycket skyldig att betala mera av kostnaden för försvararen än vad han *eller hon* skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift vid rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619).

⁸ Senaste lydelse 1996:1624.

Vad som sägs i den lagen om kostnad för rättshjälpsbiträde gäller i stället kostnad för offentlig försvarare.

Vad den tilltalade *skall* betala får jämkas eller efterges, om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans personliga och ekonomiska förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, *skall* ersättningsskyldighet inte åläggas.

Vad som sägs i den lagen om kostnad för rättshjälpsbiträde gäller i stället kostnad för offentlig försvarare.

Vad den tilltalade *ska* betala får jämkas eller efterges, om det finns skäl till det med hänsyn till den tilltalades brottslighet eller hans *eller hennes* personliga och ekonomiska förhållanden.

Om det belopp som den tilltalade skulle vara skyldig att ersätta understiger en viss av regeringen fastställd gräns, *ska* ersättningsskyldighet inte åläggas.

9 a §

Har ett strafföreläggande enligt 48 kap. 1 § trätt i stället för åtal och har den misstänkte godkänt strafföreläggandet, tillämpas 1 och 4–7 §§ i fråga om kostnad som staten haft för en offentlig försvarare som varit förordnad för honom eller henne.

Frågan om ersättning för sådan kostnad som avses i första stycket prövas av den domstol som förordnat den offentliga försvararen.

36 kap.

5 §⁹

Den som till följd av 15 kap. 1 eller 2 §, 16 kap. 1 § eller 18 kap. 5, 6 eller 7 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) eller någon bestämmelse, till vilken det hänvisas i något av dessa lagrum, inte får lämna en uppgift får inte höras som vittne om uppgiften utan att den myndighet, i vars verksamhet uppgiften har inhämtats, har gett sitt tillstånd.

Advokater, läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen (2001:453) och deras biträden får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning har anförtrots dem eller som de i samband därmed har erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, samtycker till det. Den som till följd av 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen inte får lämna uppgifter som

⁹ Senaste lydelse 2009:401

avses där får höras som vittne om dem endast om det är medgivet i lag eller den till vars förmån sekretessen gäller samtycker till det.

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtrots dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Utan hinder av vad som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. andra än *försvarare* i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och

2. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Utan hinder av vad som sägs i andra eller tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. *advokater och deras biträden, dock ej försvarare, i mål angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,*

2. andra än *försvarare och advokater samt deras biträden* i mål angående brott som avses i 10 kap. 21 och 23 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och

3. den som har uppgiftsskyldighet enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) i mål enligt 5 kap. 2 § eller 6 kap. 6, 13 eller 14 § samma lag eller enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Den som är präst inom ett trossamfund eller den som i ett sådant samfund har motsvarande ställning får inte höras som vittne om något som han eller hon har erfarit under bikt eller enskild själavård.

Den som har tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen får höras som vittne om förhållanden som tystnadsplikten avser endast i den mån det föreskrivs i nämnda paragrafer.

Om någon enligt vad som sägs i denna paragraf inte får höras som vittne om ett visst förhållande, får vittnesförhör inte heller äga rum med den som under tystnadsplikt biträtt med tolkning eller översättning.

45 kap.

14 §¹⁰

Rätten *skall* bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken, som får avgöras särskilt, får huvudförhandling sättas ut, trots

Rätten *ska* bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken som får avgöras särskilt får huvudförhandling sättas ut, trots

¹⁰ Senaste lydelse 2001:235

att målet i övrigt inte är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, *skall* huvudförhandling *hållas* inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, *skall* tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *skall* huvudförhandling *hållas* inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, *skall* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

att målet i övrigt inte är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom *två veckor* från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, *ska* tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, *ska* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

47 kap. 22 §¹¹

Huvudförhandling för handläggning av rättegångsfråga eller del av saken, som kan avgöras särskilt, får hållas även om förberedelsen av målet i övrigt inte har avslutats.

Är den tilltalade häktad, *skall* *huvudförhandlingen hållas* inom en vecka från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *skall* huvudförhandling *hållas* inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, *skall* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

Är den tilltalade häktad, *ska* *huvudförhandlingen påbörjas snarast och senast* inom *två veckor* från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han *eller hon* häktats därefter, från dagen för hans *eller hennes* häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, *ska* huvudförhandling *påbörjas snarast och senast* inom en månad från dagen för förberedelsens avslutande. Har reseförbudet meddelats därefter, *ska* tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

¹¹ Senaste lydelse 2000:172

48 kap.2 §¹²

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda. Under förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte till godkännande omedelbart eller inom viss tid föreläggs ett bötesstraff efter vad som bestämts enligt 14 §.

Är brott förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, *skall* också denna föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning och blodundersökning som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad tillämpas bestämmelserna om särskild rättsverkan.

Är brott förenat med företagsbot *skall* också denna genom strafföreläggande föreläggas den misstänkte till godkännande.

Är brott förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, *ska* också denna föreläggas den misstänkte till godkännande. Detsamma gäller kostnad för blodprovstagning, blodundersökning, *urinprovstagning och urinundersökning* som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad tillämpas bestämmelserna om särskild rättsverkan.

Är brott förenat med företagsbot *ska* också denna genom strafföreläggande föreläggas den misstänkte till godkännande.

53 kap.2§¹³

I brottmål som *skall* tas upp omedelbart av en hovrätt, tillämpas bestämmelserna om rättegången vid tingsrätt i 45–47 kap. med följande avvikelser:

1. Hovrätten får inte uppdra åt åklagaren att utfärda stämning.
2. Hovrätten *skall* i stämningen förelägga den tilltalade att svara skriftligen inom en viss tid. Hovrätten *skall* sända över svars-skrivelsen till åklagaren. Om det

I brottmål som *ska* tas upp omedelbart av en hovrätt, tillämpas bestämmelserna om rättegången vid tingsrätt i 45–47 kap. med följande avvikelser:

2. Hovrätten *ska* i stämningen förelägga den tilltalade att svara skriftligen inom en viss tid. Hovrätten *ska* sända över svars-skrivelsen till åklagaren. Om det

¹² Senaste lydelse 2006:284

¹³ Senaste lydelse 1994:1034.

behövs får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid bestämma i vilket avseende parten *skall* yttra sig.

3. *I stället för den tid om en vecka som gäller enligt 45 kap. 14 §, 46 kap. 11 § och 47 kap. 22 § för hållande av huvudförhandling i vissa fall skall en tid om två veckor gälla.*

4. Om det inte finns anledning att döma till någon annan påföljd än böter, får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling. I sådant fall tillämpas 51 kap. 14 §.

behövs får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling. Hovrätten får också meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och bestämma i vilket avseende parten *ska* yttra sig.

3. *Är den tilltalade häktad, får ett uppehåll i huvudförhandlingen inte göras i mer än två veckor, om inte på grund av särskilda omständigheter ett längre uppehåll är nödvändigt.*

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

2. För urinprov som tagits före ikraftträdandet gäller 31 kap. 1 § och 48 kap. 2 § i sin äldre lydelse.

3. För kostnader för offentlig försvarare som förordnats före ikraftträdandet tillämpas inte bestämmelsen i 31 kap. 9 a §.

Härigenom föreskrivs att 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Mål mot den som inte har fyllt tjugooett år *skall* alltid behandlas skyndsamt.

Väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, *skall* de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad. *I stället för den tid om en vecka, som i 45 kap. 14 § rättegångsbalken är föreskriven för hållande av huvudförhandling, skall gälla en tid om två veckor.*

Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 28 §, *skall* nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet föranleder det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Föreslagen lydelse

29 §¹⁴

Mål mot den som inte har fyllt tjugooett år *ska* alltid behandlas skyndsamt.

Väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, *ska* de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad.

Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 28 §, *ska* nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet föranleder det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹⁴ Senaste lydelse 1994:1760

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Falu tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Värmlands tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvården, Brottsoffermyndigheten, Brottsförebyggande rådet, Rättsmedicinalverket, Kronofogdemyndigheten och Sveriges advokatsamfund.

Juridiska fakulteten vid Lunds universitet och Sveriges Domareförbund har inte avhört.